

МОДЕЛИРОВАНИЕ ОБЪЕКТОВ И СИСТЕМ УПРАВЛЕНИЯ

УДК 519.8:004.032.26

ПОБУДОВА ГІБРИДНИХ МОДЕЛЕЙ НА ОСНОВІ ПРИХОВАНИХ
МАРКІВСЬКИХ МОДЕЛЕЙ ТА НЕЙРОННИХ МЕРЕЖ

Степанкова Г.А., Баклан І.В.

Існування двох підходів:

- приховані марківські моделі (ПММ) (Hidden Markov Model (НММ)),
- штучні нейронні мережі (ШНМ),

взаємно доповнюючих і компенсуючих властиві їм недоліки, призводить до ідеї комбінувати ці структури в рамках однієї нової моделі, яку можна визначити як гібридну ПММ/ШНМ модель. У 90-х рр. були спроби досліджувати такі моделі [1, 2, 3, 4, 5, 6]. Гібридна модель дозволяє ефективно об'єднати переваги марківських моделей та нейронних мереж, тобто ПММ забезпечує можливість моделювання довготривалих залежностей, а ШНМ забезпечує непараметричну універсальну апроксимацію, оцінку вірогідності, алгоритми дискримінантного навчання, зменшення числа параметрів для оцінки, які зазвичай потрібні для стандартних ПММ. Результатом використання таких гібридних структур з'явилося значне підвищення якості розпізнавання в порівнянні із стандартними методами.

Опис гібридної моделі багат шарового перцептрону і ПММ

При використанні ПММ у формулі (1)

$$P(q_1^n, X_1^n | M, A) = \sum_{k=1}^K P(q_k^{n-1}, X_1^{n-1} | M, A) p(q_1^n, x_n | q_k^{n-1}, X_1^{n-1}, M, A), \quad (1)$$

де $P(q_1^n, X_1^n | M, A)$ є вірогідністю того, що часткова послідовність спостережень $X_1^n = \{x_1, x_2, \dots, x_n\}$ була породжена моделлю, а у момент часу n спостерігався стан $q_1^n = S_1$ і був згенерований вектор спостережень x_n , необхідно мати оцінку емісійної вірогідності $p(x_n | q_1)$, яка є вірогідністю спостереження вектора, при заданому гіпотетичному ПММ стані q_1 . На початку 90-х рр. Боурлард та ін. [7, 8, 1, 5] запропонували використовувати багат шаровий перцептрон (БП) для оцінки вірогідності, яка є апостеріорною вірогідністю ПММ стані q_1 при заданому спостережуваному векторі x_n . Цю вірогідність відповідно до правила Байеса, можна перерахувати в емісійну вірогідність.

Формально це виглядає таким чином. Хай q_k при $k = 1, \dots, K$ – вихідне значення k -го нейрона вихідного шару перцептрона, тоді q_k можна пов'язати з дискретним ПММ станом S_k . Тепер, якщо об'єднати множину параметрів $\Theta_{НММ}$, визначену для ПММ з множиною параметрів БП Θ_{MLP} , і використовувати для навчання послідовність векторів, розмінену в термінах станів, тобто у момент часу n вхідним вектором для БП є вектор x_n з міткою $q_n = S_k$. Тоді можна показати [7, 9, 10], що якщо:

- БП містить достатня кількість прихованих нейронів, щоб апроксимувати функцію відображення вхідного вектора у вихідний
- БП не “переучений” (“перенавчання” виражається в дуже детальній адаптації вагів до неістотних флуктуацій або нерегулярностям навчальних даних, що приводить до значних погрешностей при розпізнаванні)
- БП не знаходиться в локальному мінімумі, після процедури навчання,

то оптимальне значення виходу БП є розподілом вірогідності по дискретних ПММ станах, яке обумовлене вхідним вектором

$$g_k(x_n, \theta_{MLP}^{opt}) = p(S_k | \theta_{HMM}) \quad (2)$$

де θ_{MLP}^{opt} – множина параметрів, отримана при навчанні БП (Multilayer Perceptron (MLP)).

Крім того, в [7] було описано просте розширення запропонованої моделі з метою використання контекстної інформації, тобто як вхід для перцептрона використовувати послідовність з $2c + 1$ векторів $X_{n-c}^{n+c} = \{x_{n-c}, \dots, x_n, \dots, x_{n+c}\}$. Тоді (2) можна переписати

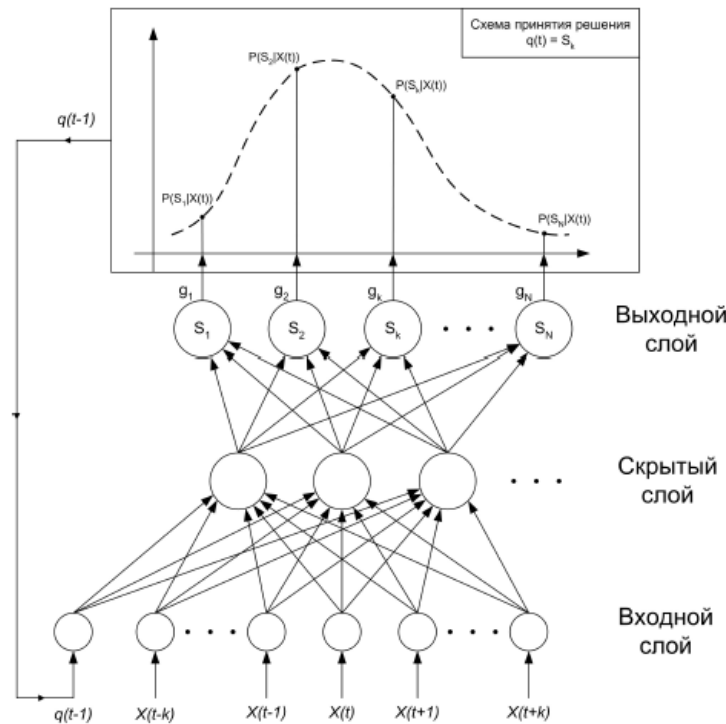
$$g_k(x_n, \theta_{MLP}^{opt}) = p(q_n = S_k | X_{n-c}^{n+c}, \theta_{HMM}) \quad \forall k = 1, \dots, K. \quad (3)$$

Таке удосконалення дає можливість враховувати кореляцію векторів, що дозволяє подолати обмеження, пов'язані із статистичною незалежністю векторів спостережень.

Крім того, в [7] запропоновано використовувати як вхідний параметр ПММ стан, обчислений на попередньому тимчасовому кроці:

$$g_k(x_n, \theta_{MLP}^{opt}) = p(q_k^n | q_k^{n-1}, \theta_{HMM}) \quad \forall k = 1, \dots, K. \quad (4)$$

Таким чином, в цій моделі використовується нейронна мережа із затримкою часу (Time-Delay Neural Network (TDNN)), і структура такої системи представлена на мал. 1.

Мал. 1 Оцінка вірогідності за допомогою TDNN мережі

Запропонована обчислювальна структура працює таким чином. У кожен момент часу n на вхідний шар БП подається послідовність векторів X_{n-c}^{n+c} і ПММ перебування на попередньому часовому кроці, при цьому на вихідному шарі формуватиметься розподіл вірогідності по поточному стану ПММ, обумовлене X_{n-c}^{n+c} і q_k^{n-1} .

Оскільки вихідний вектор БП є апроксимацією апостеріорної вірогідності, то $g_k(x_n, \theta_{MLP}^{opt})$, є оцінкою

$$p(q_k | x_n) = \frac{p(x_n | q_k) p(q_k)}{p(x_n)}, \quad (5)$$

яка неявно включає емісійну вірогідність $p(x_n | q_k)$ і апіорну вірогідність ПММ стану $p(q_k)$. Оскільки вірогідність в (5) бере участь як мультиплікативний член, то це дає можливість змінювати апіорну вірогідність стану під час класифікації без перенавчання

персептрона, нормувати вихідну вірогідність персептрона залежно від використовуваного повчального корпусу даних. І тоді, щоб правдоподібність $p(x_n|q_k)$ можна було використовувати як емісійну вірогідність для ПММ, необхідно вихід персептрона $g_k(x_n)$ поділити на відносну частоту зустрічей стану S_k в навчальній вибірці, що в результаті дає нам оцінку виразу

$$\frac{p(x_n|q_k)}{p(x_n)} \quad (6)$$

При розпізнаванні масштабуючий член $p(x_n)$ залишається постійним для всіх станів і не впливає на класифікацію.

Опис гібридної моделі рекурентної мережі і ПММ.

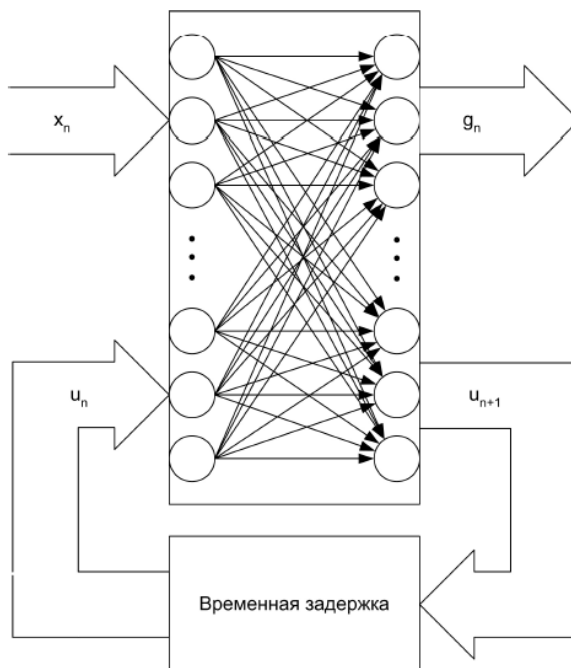
Аналогічна модель була запропонована Робінсоном і ін. [11, 12, 13, 14], які використовували рекурентну мережу замість TDNN мережі, також для оцінки емісійної вірогідності ПММ.

Автори запропонували в основних рівняннях для лінійних динамічних систем замінити лінійні матричні оператори на нелінійну мережу із зворотними зв'язками, і в результаті була отримана обчислювальна структура, приведена на малюнку 2. Поточний вектор x_n поступає на вхід мережі спільно з поточним вектором стану u_n . Ці вектори проходять через стандартну мережу без зворотних зв'язків, щоб отримати вихідний вектор g_n і наступний вектор стану u_{n+1} . Якщо визначити комбінований вхідний вектор як z_n , а матрицю вагів зв'язків мережі як W і V , тоді

$$z_n = \begin{bmatrix} 1 \\ x_n \\ u_n \end{bmatrix} \quad (7)$$

$$g_n^k = \frac{\exp(W_k z_n)}{\sum_j \exp(W_j z_n)} \quad (8)$$

$$u_{n+1}^k = \frac{1}{1 + \exp(-V_k z_n)} \quad (9)$$

Мал. 2. Рекурентна нейронна мережа

Включення 1 в (7) дає можливість створити зсув для забезпечення нелінійності. Аналогічно моделі Боурларда з використанням TDNN мережі вихід рекурентної мережі є оцінкою апостеріорної вірогідності ПММ стану g_n^k у момент часу n .

$$g_t^n = P(q_t^n | X_1^n, u_q). \quad (10)$$

Теоретичні підстави для такої інтерпретації приведені в роботі [15].

При використанні рекурентної мережі для оцінки емісійної вірогідності в гібридній моделі можна отримати досить великий контекст, за рахунок використання вектора внутрішнього стану u_n .

При використанні ПММ робляться припущення про те, що спостереження статистично незалежні і марківський процес першого порядку, тобто

$$p(x_n | Q_1^n, X_1^{n-1}) = p(x_n | q_t^n), \quad (11)$$

де – послідовність ПММ станів в моменти часу $t = 1, 2, \dots, n$. Використання рекурентної мережі дозволяє скоротити число припущень, тобто

$$p(x_n | Q_1^n, X_1^{n-1}) = p(x_n | q_n, X_1^{n-1}), \quad (12)$$

що дозволяє враховувати контекст для локальної моделі спостережень. Тоді отримаємо

$$p(X_1^t | Q_1^t, M_t, A_t) = \prod_{i=1}^t p(x_i | X_1^{i-1}) \frac{P(q_i | x_i)}{P(q_i | X_1^{i-1})} \quad (13)$$

Оскільки співмножник $p(x_i | X_1^{i-1})$ не залежить від послідовності фонів, то на етапі розпізнавання його можна ігнорувати. Оскільки рекурентна мережа використовується для оцінки $P(q_i | x_i)$, то необхідно обчислити член $P(q_i | X_1^{i-1})$, що залишився. Один з простих способів обчислення – це припустити, що поточний стан не залежить від спостережуваного контексту [16], тобто

$$P(q_i | X_1^{i-1}) = P(q_i), \quad (14)$$

де $P(q_i)$ можна визначити як відносну частоту зустрічей стану q_i в навчальній вибірці, тобто отримуємо результат аналогічний моделі Боурларда.

Навчання гібридної моделі

Навчання гібридної моделі полягає в оцінці параметрів як марківського ланцюга, так і вагів нейронної мережі. Поки не існує алгоритму, який би дозволив одночасно оцінити обидві множини параметрів і для ПММ, і для нейронної мережі. Крім того, оскільки для нейронної мережі використовується навчання “з вчителем”, то потрібен значний об’єм даних, розмічених вручну.

Боурлард запропонував ітераційну процедуру навчання, яка стартує з початкової розмітки навчальних даних. На цих даних відбувається навчання мережі. Далі спільно, використовуючи навчену мережу для оцінки емісійної вірогідності і алгоритм Вітербі, відбувається перерозмітка навчальних даних. На отриманій розмітці знову відбувається навчання мережі і ітерація повторюється. Початкова сегментація може бути отримана за допомогою стандартної ПММ або просто діленням послідовності спостережень на рівні сегменти, причому кожен сегмент повинен бути помічений відповідним ПММ станом. Аналогічний метод був запропонований в [2].

При використанні гібридних моделей з рекурентними мережами Т. Робінсон [16] запропонував варіант навчання з використанням алгоритму Вітербі для оцінки параметрів системи, який викладений нижче.

Параметри системи модифікуються, використовуючи алгоритм Вітербі для максимізації логарифма правдоподібності найбільш вірогідної послідовності станів для навчальних даних. Перший прохід алгоритму Вітербі робиться, щоб розмітити послідовність векторів параметрів в термінах ПММ станів. Потім параметри системи підстроюються, щоб збільшити правдоподібність послідовності векторів параметрів. Ця максимізація відбувається в два етапи:

1. максимізація емісійної вірогідності,
2. максимізація транзитивної вірогідності.

Емісійна вірогідність максимізується, використовуючи метод градієнтного спуску, а транзитивна вірогідність – переоцінкою моделей тривалості. Таким чином, навчальний цикл складається з наступних кроків:

Крок 1. Розстановка міток фонів на кожен фрейм навчальних даних. Ця початкова розмітка зазвичай виконується експертом вручну.

Крок 2. На основі ручної розмітки будується модель тривалості фонів і обчислюється апіорна вірогідність фонів, яка використовується для перетворення виходу рекурентної мережі в оцінку правдоподібності.

Крок 3. Аналогічно на основі ручної розмітки проводиться навчання рекурентної мережі.

Крок 4. Використовуючи параметри, обчислені на кроці 2, і рекурентну мережу, навчену на кроці 3, виконується розмітка додаткових навчальних даних і перехід до кроку 2.

У експериментах [16] було встановлено, що для навчання досить чотирьох ітерацій.

Тестування гібридних моделей

Гібридні моделі використовувалися в досить великому числі систем. І показали добрі результати. Боурлард і колеги в період 1988-1994 рр. провели цілий ряд успішних експериментів по застосуванню гібридної моделі в системах розпізнавання мови [7]. Так, наприклад, в систему розпізнавання зливої мови DECIPHER [17], яка використовувалася для завдання управління ресурсами проекту DARPA. Система DECIPHER була дикторозалежною системою розпізнавання зливої мови побудовану на прихованих марківських моделях. Розмір словника складав 998 слів, з використанням моделі мови для пар слів, перплексія дорівнювала 60, а без моделі мови – дорівнювала 998. Крім того, використовувалася множина імовірнісних вимовних транскрипцій для слів, фонологічне і акустичне моделювання кросс-слов, контекстні залежні моделі фонів з множиною щільності.

У системі DECIPHER були використані як контекстнезалежні, так і контексто-залежні моделі. У першому випадку багатошаровий перцептрон був інтегрований в контекстну незалежну модель. Базова система мала 69 моделей фонів з одним розподілом емісійної вірогідності, кожне слово мало одну вимовну транскрипцію. Моделі фонів були ПММ, що складається з двох або трьох станів з параметричним скріпленням щільності вірогідності. Цей гібрид порівнювався із ПММ системою DECIPHER, в якій емісійна вірогідність моделювалася Гауссовими сумішами. При цьому DECIPHER використовувався як стартова система для отримання початкової фонетичної розмітки на першій ітерації навчання багатошарового перцептрона. В результаті експериментів було отримано значне поліпшення якості розпізнавання в порівнянні з контекстнезалежною системою, заснованою на ПММ.

Аналогічні експерименти були проведені Робінсоном, що використав гібрид ПММ і рекурентній мережі в системі розпізнавання зливої мови ABBOT (Cu-Con), яка була успішно протестована в рамках проекту November 1993 ARPA Wall Street Journal Test, а також в європейському проекті SQALE (Speech Quality Assessment for Linguistic Engineering) [19]. SQALE був присвячений порівнянню декількох провідних світових систем розпізнавання, таких як Cu-Con і CU-НТК, створені в Cambridge University Engineering Department (Великобританія), LIMSI з Laboratoire d'Informatique pour la Mecanique et les Sciences de l'Ingenieur (Франція) і PHILIPS the Man-MachineInterface group with Philips Research Laboratories (Німеччина). Системи CU-НТК, LIMSI і PHILIPS побудовані на базі ПММ і використовують для моделювання безперервну щільність.

Хеннеберг і колеги [22] запропонували ускладнення теоретичних основ, сформульованих Боурлардом і Морганом шляхом узагальнення локальної апостеріорної вірогідності на глобальну апостеріорну вірогідність моделі, сформульовану як новий навчальний алгоритм для гібридної моделі. Це розширення базується на роботі Франко і колег [23], в якій незалежна ПММ була замінена на модель, що дозволяє інтегрувати в себе акустичний контекст.

Висновок

Описана гібридна модель знайшла застосування в багатьох системах розпізнавання зливої мови з великими словниками, але не було спроб використувати цей метод для задачі прогнозування на фінансово-економічних часових рядах. Описана гібридна модель продемонструвала дуже непогані результати в порівнянні з системами, побудованими на основі кожної з моделей, які складають гібрид, окремо. Дослідження показали, що не дивлячись на відносну простоту структури модель володіє цілим рядом потенційних переваг (в порівнянні із стандартними ПММ), які були підтвержені на практиці:

- Точність моделі – оцінка вірогідності за допомогою нейронної мережі не вимагає детальних припущень про форму статистичних розподілів, які повинні бути промодельовані. В результаті можна отримати точніші моделі.

- Дискримінантна здатність: за допомогою нейронної мережі значно простіше реалізувати дискримінантне навчання.

- Врахування контексту – оскільки описані моделі нейронних мереж можуть використувати контекст, то локальна кореляція векторів може бути врахована при обчисленні розподілів вірогідності. З різних причин щось подібне важко реалізувати в стандартних ПММ.

- Економне використання параметрів (зниження розмірності системи) – оскільки всі розподіли вірогідності представлені тією ж множиною параметрів, що розділяються. Добре відомо, що “економічніше” моделювати межі між класами, чим поверхні функцій щільності (тобто правдоподібностей).

- Гнучкість – використання нейронних мереж для оцінювання акустичної вірогідності дозволяє легко поєднувати різноманітні параметри, наприклад такі, як суміш безперервних і дискретних вимірювань.

- Комплементарність – в деяких системах нейронна мережа забезпечує додатковою інформацією базову ПММ систему. Так, наприклад, в одному з експериментів комбінація ПММ з нейронною мережею (названою, “сегментною нейронною мережею”) дозволила значно підвищити якість розпізнавання [24, 25].

Проте не дивлячись на досягнуті успіхи, необхідно продовжувати дослідницькі роботи, направлені на розробку гібридних структур, що дозволяють проводити глобальне дискримінантне навчання, тобто на розробку моделей, заснованих на одночасному оцінюванні обох множин параметрів як ПММ, так і нейронної мережі при використанні одного критерію оптимізації. Крім того, поки залишаються відкритими питання, пов'язані з адаптацією таких систем, також необхідно підвищувати стійкість.

Reviewed existing hybrid models: hidden Markov models and neural networks. Examined principles of combining neural networks with hidden Markov models. Provided brief comparison of systems that use such architecture.

1. Bourlard H., Wellekens C. Links Between Markov Models and Multilayer Perceptrons // IEEE Transactions on Pattern Analysis and Machine Intelligence. 1990. Vol. 12. No. 12. pp. 1167-1178.

2. Franzini M.A., Lee K.F., Waibel A. Connectionist Viterbi training: a new hybrid method for continuous speech recognition // IEEE ICASSP 1990, pp. 425-428.

3. Haffner P., Franzini M.A., Waibel A. Integrating time alignment and neural networks for high performance continuous speech recognition // IEEE ICASSP 1991. pp. 105-108

4. Levin E. Word recognition using hidden control neural architecture // IEEE ICASSP 1990.

5. Morgan N., Bourlard H. Continuous speech recognition using multilayer perceptrons with hidden Markov models // ICCASP 1990, pp. 413-416

6. Niles L.T., Silverman H.F. Combining hidden Markov models and neural networks classifiers // IEEE ICASSP 1990. pp. 417- 420.

7. Bourlard H., Morgan N. Connectionist Speech Recognition. A Hybrid Approach // The Kluwer International Series in Engineering and Computer Science, Vol. 247, Kluwer Academic Publishers, Boston, 1994.
8. Bourlard H., Morgan N. Continuous speech recognition by connectionist statistical methods // IEEE Transaction on Neural Networks. 1993. Vol. 4. No. 6. pp. 893-909.
9. Gish H. A probabilistic approach to the understanding and training of neural network classifiers // IEEE ICASSP 1990. pp. 1361-1364.
10. Richard M.D., Lippmann R.P. Neural network classifiers estimate Bayesian a posteriori probabilities // Neural Computation, 1991. No. 3. pp. 461-483.
11. Hochberg M. M., Renals S. J., Robinson A. J., Kershaw D. J. Large vocabulary continuous speech recognition using a hybrid connectionist-HMM system // Proceedings of CSLP, Yokohama, 1994. pp. 1499-1502.
12. Hochberg M. M., Renals S. J., Robinson A. J., Cook G. D. Recent improvements to the ABBOT large vocabulary csr system // IEEE ICASSP, Detroit, 1995. pp. 62-72.
13. Robinson A.J., Fallside F. Static and dynamic error propagation network with application to speech coding // In: D.Z. Anderson (Ed.), Neural Information Processing System, American Institute of Physics, New York, Denver, CO, 1988, pp. 635-641.
14. Robinson T. An application of recurrent nets to phone probability estimation // IEEE Transaction on Neural Networks, 1994. Vol. 5. No. 2. pp. 298-305.
15. McCullagh P., Nelder J. A. Generalized Linear Models // London: Chapman and Hall, 1983.
16. Robinson T., Hochberg M., Renals S. The use of recurrent neural networks in continuous speech recognition // In: C.H. Lee, F.K. Soong, K.K. Paliwal (Eds), Automatic Speech and Speaker Recognition: Advanced Topics, The Kluwer International Series in Engineering and Computer Science, Kluwer Academic Publishers, Boston, USA 1996.
17. Cohen M., Murveit H., Bernstein H., Price P., Weintraub M. The DECIPHER speech recognition system // IEEE ICASSP, Albuquerque, 1990. pp. 77-80.
18. Morgan N., Bourlard H. Hybrid neural network/ hidden Markov model system for continuous speech recognition // Intl. Journal of Pattern Recognition and Artificial Intelligence, Special Issue on Advances in Pattern Recognition Systems using Neural Networks (I. Guyon and P. Wang, Eds.). 1993. Vol. 7, No. 4.
19. Young S.J., Adda-Dekker M., Aubert X. Multilingual large vocabulary speech recognition: the European SQALE project // Computer Speech and Language, 1997, 11, pp. 73-89.
20. Hochberg M., Renals S. & Robinson A. ABBOT: the CUED hybrid connectionist-HMM large vocabulary recognition system // Proceedings of the Spoken Language Technology Workshop, 1995. pp.170-178, Austin, TX, U.S.A.
21. Kershaw D. J., Hochberg M. M., Robinson A. J. Context dependent classes in a hybrid recurrent network-HMM speech recognition system // Cambridge University Engineering Department, Technical Report, CUED/F- INFENG/TR.217.1995.
22. Henneberg J., Ris C., Bourlard H., Renals S., Morgan N. Estimation of global posteriors and forward-backward training of hybrid HMM/ANN systems // Proceedings of EUROSPEECH, 1997. Vol. 4, Rhodi, pp. 1951-1954.
23. Franco H., Cohen M., Morgan N., Rumelhart D., Abrash V. Context-dependent connectionist probability estimation in a hybrid hidden Markov model-neural net speech recognition system // Computer Speech and Language. 1994. 8. pp. 211 - 222.
24. Austin S., Zavaliagkos G., Makhoul J., Schwartz R. Speech recognition using segmental neural nets // IEEE ICASSP, San Francisco, March 1992, pp. I-625-628.
25. Austin S., Zavaliagkos G., Makhoul J., Schwartz R. Improving state-of the-art continuous speech recognition system using the N-best paradigm with neural networks // Proceedings DARPA Speech and Natural Language Workshop, Harriman, NY (Morgan Kaufmann, Los Altos, CA). 1992. pp. 180-184.